JASSS
The Journal of Academic Social Science Studies
E-ISSN: 2147-2971 P-ISSN: 2148-4163
ISSN: 2148-4163

İndeksler

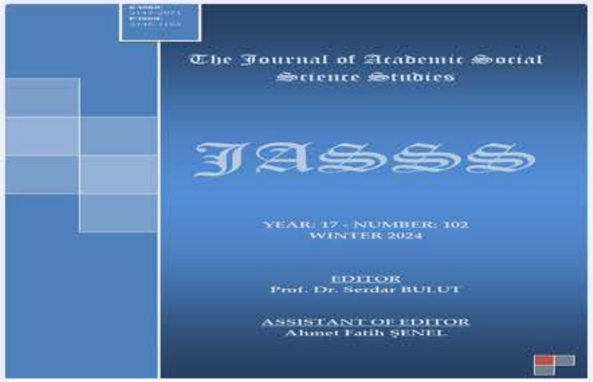
CC BY NC

Directory of Open Access Journal, EBSCO, CABI-Cab Direct, GIGA German Institute of Global and Area Studies, SOBİAD (Sosyal Bilimler Atıf Dizini), ROAD (DIRECTORY OF OPEN ACCESS SCHOLARLY RESOURCES), Brill Linguistic Bibliography Online, CyberLeninka, Base Biefeld Academic Search Engine, EZB (EZB Electronic Journals Library), Baidu Scholar, Mirabel, Semantic Scholar, U.S. Library of Congress, Open Ukranian Citation Index (OUCI), OpenAIRE, Ulricsweb, Microsoft Academic, Europub, ROOTINDEXING, Scilit, MLA, Mendeley, Index Copernicus, Informa Academy, ChronosHub, Naver Academc, Open Academic Journals Index, DRJI, ESJI (Eurasian Journal Index), SHERPA/ROMEO, Academic Keys, TEİ(Türk Eğitim İndeksi), İSAM, Sparc Indexing, Scientific Indexing Services, S Journal Index, Akademik Dizin (Akademik Türk Dergileri İndeksi), MIAR (Information Matrix For The Analysis of Journals), Infobase Index, Systematic Impact Factor, Scholar Article Journal Index, Research Bible, ASOS, ARASTIRMAX, Journal Seek, Advanced Science Index, Acar İndeks, Science Library Index, Genamics, ASI (Advanced Scientific Indexing), British Library, TIB – Leibniz Information Centre for Science and Technology and University Library, WorldWideScience, WorldCat, Stanford Libraries, Glasgow Caledonian University Sir Alex Ferguson Library, University of Huddersfield, London School of Economics and Political Science, Robert Gordon University Aberdeen, University of Birmingham, University of York Yorsearch, Royal Halloway University of London, Newcastle University Library, Northumbria University Library, Edingburg Napier University Library, Sheffield Hallam University Library Gateway, University of Strathclyde Glascow Library, University of Bath, University of California Riverside, University of College London Library, Imperial College of London, University of Sheffield Star Plus, University of Edinburg DiscoverEd, University of Surrey Surrey Search, MetSearch, ExLibris, The National Library of Wales, London School of Hygiene and Tropikal Medicine, University of Westminster Library, Bangor University Library and Archives, Locate

EBSCO
LINGUISTIC BIBLIOGRAPHY ONLINE
SOBIAD
Baidu 学术
MLA Modern Language Association
DOAJ DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS
OpenAIRE
EuroPub
GIGA
CABI
Locate
SHERPA/ROMEO
WorldCat
TIB LEIBNIZ INFORMATION CENTRE FOR SCIENCE AND TECHNOLOGY UNIVERSITY LIBRARY
Stanford LIBRARIES
Mir@bel
LIBRARY OF CONGRESS
OUCI
Open Ukrainian Citation Index: источники данных и принцип работы
ROAD
Microsoft Academic
ExLibris Part of Clarivate
İSAM
Semantic Scholar

Ara
0°C Bulutlu
TUR
09:59
23.01.2025

JASSS
ISSN: 2148-4163

Editör
Dr. Serdar BULUT

Editör Yardımcısı

ARŞİV

2024 +
2023 +
2022 +
2021 +
2020 +
2019 +
2018 +
2017 +
2016 +
2015 +

Son sayıya ait makaleler

Araştırma Makalesi

MOBİL DESTEKLİ FLİPGRİD UYGULAMASININ 5.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN İNGİLİZCE KONUŞMA KAYGISI VE KELİME GELİŞİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE ÖĞRENCİLERİN FLİPGRİD İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ, 1-16
THE EFFECTS OF MOBILE-SUPPORTED FLIPGRID APPLICATION ON THE ENGLISH SPEAKING ANXIETY AND VOCABULARY DEVELOPMENT OF 5TH GRADE STUDENTS AND STUDENTS' PERCEPTIONS
http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.77751
Murat SALMAN -Tuğba YANPAR YELKEN
Paylaş Özet Tam Metin

Araştırma Makalesi

TÜRKİYE'DEKİ GÖÇMEN ÖĞRENCİLER AÇISINDAN ÖĞRETMEN BAKIŞ AÇISIYLA KAPSAYICI EĞİTİM, 17-40
INCLUSIVE EDUCATION FOR IMMIGRANT STUDENTS IN TURKEY FROM A TEACHER'S PERSPECTIVE
http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.78839
Ayşe SEYHAN
Paylaş Özet Tam Metin

Araştırma Makalesi

LGS MATEMATİK SORULARININ PİSA MATEMATİK YETERLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ, 41-56
AN ANALYSIS OF LGS MATHEMATICS QUESTIONS IN TERMS OF PISA MATHEMATICAL COMPETENCY
http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.79584
Mustafa GÖK -Birkan YILDIZ
Paylaş Özet Tam Metin

Araştırma Makalesi

FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ TIBBİ BİTKİ KULLANIMI BİLGİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ, 57-84
DETERMINATION OF THE LEVEL OF KNOWLEDGE OF PROSPECTIVE SCIENCE TEACHERS ON THE USE OF MEDICINAL PLANTS
http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.77495
Arzu CANSARAN -Nezahat KANDEMİR -Salih DEĞİRMENCİ
Paylaş Özet Tam Metin

Araştırma Makalesi

ARAYIN

Yazar veya Makale Ara

MENÜ

Son Sayı
Önceki Sayılar
Makale Gönder
Dergi İstatistik
Makale Takip Sistemi
RSS
Yeni Üyelik

The Journal Academic Social Science Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science
Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS309
Number: 38 , p. 473-480, Autumn II 2015
Yayın Süreci

Yayın Geliş Tarihi **05.08.2015**

Yayınlanma Tarihi **17.10.2015**

KÖTÜLÜK SORUNU VE TEODİSE*

THE PROBLEM OF EVIL AND THEODICY

Arş. Gör. Özcan AKDAĞ
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı

Özet

Tanrı ve kötülüğün varlığı düşünce tarihinde tartışılan önemli sorunlardan birisidir. Epicuros'tan beri, bazı düşünürler kötülüğün varlığı ile mutlak manada kamil ve iyi bir varlık olan Tanrı'nın varlığı arasında bir gerilimin olduğunu iddia etmişlerdir. Eğer Tanrı mutlak iyi ve her şeye kadir bir varlık ise, O, alemdeki kötülüğün varlığına müsaade etmezdi. Tecrübe etmekteyiz ki alemde kötülük vardır. Bunu temele alan Hume ve Flew gibi ateist düşünürlerin çoğu, her şeye kadir ve mutlak iyi bir Tanrı'nın var olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu soruna çözüm bulmak için bir çok teist düşünür, ateistlerin iddialarına karşı argüman geliştirmişlerdir. Bu argümanlardan en önemlisi 'teodise'dir. Teodisenin temel amacı, Tanrı'nın özsel nitelikleri ile alemde mevcut olan kötülük arasında herhangi bir tutarsızlığın olmadığını ve kötülüğün Tanrı'nın varlığı aleyhinde bir delil olamayacağını göstermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda bir teodise, mutlak iyi olan bir Tanrı tarafından yaratılan alemde, kötülüğün iyiliğin bilinmesine hizmet etmesi ve daha büyük iyiliklere neden olması gibi önemli amaçlara hizmet ettiğini iddia eder. Bu sebepleri temele alan Augustine, Gazâlî, İbn Sînâ, Thomas Aquinas ve Leibniz gibi birçok teist düşünür bir teodise geliştirmeyi denemiştir. Onlara göre, Tanrı'nın kötülüğe müsaade etmek için haklı nedenleri olduğu için, mutlak iyi bir Tanrı ile yaratılmış alemdeki kötülük arasında bir tutarsızlık söz konusu değildir. Bu çalışmada kötülüğü temele alan ateistik iddialara cevap niteliğinde olan ve 'teodise' olarak adlandırılan cevaba yoğunlaştım. Sonuç olarak Tanrı'nın alemdeki kötülüğe müsaade etmesinin haklı nedenlerini, Tanrı'nın ilmine bilişsel erişim sağlamadaki kusurumuzdan dolayı tam olarak bilemeyeceğimiz sonucuna ulaştım.

Anahtar Kelimeler: Kötülük, Tanrı, Teodise, Gazâli, Thomas Aquinas, Leibniz

Abstract

God and the existence of evil is one of the most important controversial issues in the history of thought. Since Epicuros time, some thinkers argued that there is a tension between existence of evil and wholly perfect and good God. If God is wholly good and omnipotent being, he does not have permitted to existence of evil in the World. We

* Bu makale *Kötülük Problemi ve Özgür İrade Savunması* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. 2006) adlı yüksek lisans çalışmam temele alınarak üretilmiştir.

are experiencing that there is evil in the World. Based on this experience, most of atheist thinkers, like Hume, Flew etc., concluded that there is not an omnipotent and wholly good God. In order to find a solution to this problem, most of theist thinkers developed some arguments against atheistic charges. One of the most important is 'theodicy'. The main purpose of theodicy is to demonstrate that there is not an inconsistency between God's essential attributes and the existence of evil in the World and that it cannot be an argument against God's existence. In this context, a theodicy argues evil has important roles, like it serves to be known what good is and causes to produce some greater goods, in the created world by wholly good God. Based on these reasons, most of theist, like Augustine, Avicenna, al-Ghazâlî, Thomas Aquinas, and Leibniz, tried to develop a theodicy. According to them, there is not an inconsistency between wholly good God and the existence of evil in the created world, because God has some right reasons to permit to the existence of evil in the World. In this study, I focused on a theistic response, called 'theodicy', to the atheistic arguments based on evil. Consequently, I draw a conclusion that we cannot know why God permitted to the evil in the World because of lacking of our epistemic access to divine mind.

Keywords: Evil, God, Theodicy, al-Ghazâlî, Thomas Aquinas, Leibniz

GİRİŞ

Kötülük sorunu her şeye kadir, her şeyi bilen ve mutlak iyi bir Tanrı'nın varlığına inanan kişilerin yanı sıra, böyle bir Tanrı'nın varlığı aleyhinde argüman geliştiren kimselerin zihnini meşgul eden önemli sorunlardan birisi olagelmiştir. Hayat sürdüğümüz bu dünyada depremler, sel felaketleri gibi insanın iradesinden bağımsız bir şekilde gerçekleşen ve canlılara acı veren bir takım olayların yanı sıra, insanın iradesini yanlış yönde kullanmasının sonucu olarak gerçekleşen hırsızlık, taciz ve tecavüz gibi bazı kötü fiillerin varlığını tecrübe etmekteyiz. Eğer alem, tesitlerin iddia ettiği gibi mutlak ilim, kudret ve iyilik sahibi bir varlık tarafından yaratıldıysa ve idare ediliyorsa, söz konusu kötülüğü nasıl açıklayacağız? Şu halde Tanrı'nın mutlak iyilik ve kudretini temele aldığımızda kötülüğün varlığı için haklı bir gerekçe sunabilir miyiz? Hans Küng'ün ifadesiyle ateistik iddiaların temel dayanağı (Akt. Hasker ve Peterson, 1997: 117) olan kötülüğün varlığını yadsımak, söz konusu iddiaları bertaraf edebilir mi? Bu bağlamda, Epicuros'e kadar dayanan ve Hume'da sistemli şekilde ifadesini bulan Tanrı'nın zâti iyiliği ile kötülük arasında olduğu iddia edilen paradoksa dair (Hume, 1995: 209) teodise ve savunma olarak anılan bir takım çözüm önerilerinin sunulduğunu görmekteyiz.

Kötülük sorununa ilişkin tartışmalara baktığımızda sorunun kanıtsal (*evidential*) ve mantıksal (*logical*) olmak üzere iki boyutta tartışıldığını ve çözüm önerilerinin de bu minvalde farklılaştığını söyleyebiliriz. Biz de bu ayrımı temele alarak, önce kanıtsal sorunu ele alacak ve buna cevap niteliğinde olan teodiselere yer vermeye çalışacağız. Fakat kötülüğün varlığı ile teizmin inanç önermeleri arasında bir tutarsızlık olduğunu iddia eden mantıksal soruna karşı geliştirilen özgür irade savunmasına çalışmamızın sınırlarını aştığı için, burada değinmeyeceğiz.

Kanıtsal Sorun ve Teodise

Ateizmin temel iddialarından birisi, kötülüğün varlığının her şeyi bilen, her şeye kadir ve mutlak iyi bir Tanrı'nın varlığı aleyhinde bir delil teşkil ettiğidir. Buna göre, kötülük, teistlerin iddia ettiği gibi bir takım zâti niteliklere sahip olan Tanrı'nın varlığı aleyhinde kullanılabilecek argüman için temel bir dayanaktır. Zira atesitler açısından, alemde var olan kötülük gereksizdir ve Tanrı mutlak iyi ise, O'nun kötülüğe

müsaade etmesi mümkün değildir. McCkloskey'in de ifade ettiği gibi birçok düşünüre göre kötülük, teizm açısından önemli bir sorundur ve teistler bu sorunun üstesinden gelmek için ya Tanrı'nın mutlak kudret sıfatını sınırlandırmalı ya da O'nun ahlakî anlamda mükemmel bir varlık olduğu düşüncesini terk etmelidir. (McCloskey, 1964: 62; Yaran, 1997: 27) Eğer teistler, Tanrı'nın söz konusu zâti niteliklerini yok sayıp kötülüğü bu bağlamda açıklamaya çalışırsa, bu sıfatlardan yoksun olan bir varlığın Tanrı olup olmadığı ikilemi ile karşı karşıya kalacaktır. Bu bağlamda eğer Tanrı, bir Tanrı olarak sahip olması gereken zâti niteliklere sahip değilse, o varlığın Tanrı olmadığı ve dolayısıyla da her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve mutlak iyi bir Tanrı'nın var olmadığı sonucuna ulaşılacaktır (McCloskey, 1964: 84). McCkloskey'in vurgu yaptığı noktayı başka şekilde ifade edecek olursak;

i) Her şeye kadir, her şeyi bilen varlığın en yüksek iyiyi ortadan kaldırmaksızın ve kötülüğe müsaade etmeksizin engel olabileceği kötülükler vardır.

ii) Her şeyi bilen ve mutlak iyi bir varlık, en yüksek iyiyi ortadan kaldırmaksızın ve kötülüğe müsaade etmeksizin acıyı engel olabilir.

iii) O halde, her şeye kadir, her şeyi bilen ve mutlak iyi bir varlık yoktur (Rowe, 1990: 127-28).

Görüldüğü gibi mevcut kötülüğün, Tanrı'nın zâti nitelikleriyle bağdaşmadığı temele alınarak Tanrı'nın varlığı aleyhinde bir argüman inşa edilmektedir. Zira mutlak ilim, kudret ve iyilik niteliklerine sahip bir varlık varsa, O'nun eseri olduğu düşünülen bu alemde kötülüğün olmaması gerekir. Alemde kötülüğün varlığı tecrübe edilmektedir. Öyleyse mutlak kudret, ilim ve iyilik niteliklerine sahip bir varlık yoktur. Her ne kadar kötülüğü temele alarak her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve mutlak iyi bir Tanrı'nın var olmadığı iddia edilse de, ortaya koyduğumuz bu delilin, Tanrı'nın yokluğuna dair kesin bir kanıt oluşturduğu söylenemez. Nasıl ki Tanrı'nın varlığı lehinde sunulan argümanlar O'nun var olduğunu, "2+2=4" önermesi gibi kesin bir şekilde ortaya koyamıyorsa, kötülüğün varlığından hareketle oluşturulmuş bu argüman da Tanrı'nın yokluğunu kesin bir şekilde ortaya koyamaz.

Peki şu halde alemde tecrübe edilen kötülüğün varlığına ilişkin makul bir açıklama sunulabilir mi? Bu soruyu temele alan ve tecrübe ettiğimiz kötülüğün, Tanrı'nın varlığı aleyhinde bir delil oluşturmayacağını düşünen teistler, Tanrı'nın kötülüğe müsaade etmesinin haklı gerekçelerinin olduğunu ortaya koyarak teodise geleneğinin oluşmasına vesile olmuşlardır. Teodise kavramı, 'theos (Tanrı)' ve 'diké (adalet)' terimlerinden oluşan ve 'Tanrı'nın adaleti' anlamına gelen Yunanca birleşik bir kelimedir (Peterson, 1998: 85) Teknik anlamda ise 'teodise', Tanrı'nın adaleti ile Tanrı'nın eseri olan bu alemdeki kötülük arasında herhangi bir uyuşmazlığın olmadığını iddia eden ve bunun haklı gerekçelerini sunan deliller sistemidir (Yaran, 1997: 79). Dolayısıyla teodisenin amacı, alemde mevcut olan kötülüğün varlığının makul ve olumlu sebeplerini ortaya koymaktır (Peterson, 1998: 33). İnsanın bilişsel sınırlılığı, her ne kadar kötülüğün nedenlerini tam olarak sayıp dökmeye engel olsa da (Peterson, 1998: 86), Augustine, Gazâlî, Thomas, Leibniz ve Hick gibi birçok teist düşünür, var olan kötülüğün haklı sebeplerini açıklamaya çalışarak teodise denemesinde bulunmuşlardır.

Kötülük, amaca uygun olmayan, yetkin olmayan, korku ve endişe verici şey

anlamına gelmenin yanı sıra ahlakî bakımdan, iyinin karşıtı olan şey olarak da anlaşılmaktadır (Cevizci, 2002: 628-29). Her ne kadar kötülük yetkinsizlik ya da ahlakî iyinin karşıtı olarak tanımlansa da onun ontolojik bir gerçekliğe sahip olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Söz gelimi Stoacı filozoflar, kötünün bizâtihî bir varlığa sahip olmadığını ve onların sadece 'görünürde kötü' olduğunu düşünür. Dolayısıyla onlar açısından kötülük kendi başına bir realiteye sahip olmayıp, sadece iyinin yokluğudur/eksikliğidir. Plotinus'a kadar geri götürülebilecek olan bu anlayışın Hıristiyan düşünür Augustine tarafından da devam ettirildiğini (Hick, 1993: 40) ve onun da kötülüğü iyiliğin eksikliği olarak yorumlandığını görmekteyiz (Werner, 2000: 14-15; Akdağ, 2006: 1-2). Augustine'e göre, var olan her şey Tanrı'nın eseridir ve Tanrı mükemmel bir varlık olduğu için O'nun yarattığı varlıklar da mükemmeldir. Bu sebeple var olan her şey özünde iyidir (Peterson, 1998: 89) Bu bağlamda kötülük iyilikten sapmadır (Aydın, 1994: 176; Peterson, 1998: 90). Mackie ise böyle bir iddianın tecrübeyi yok saydığı gerekçesiyle saçmalık olduğunu belirtir. Bu nedenle onun açısından kötülüğü, bir yanılsama ya da iyiliğin eksikliği olarak değerlendirmek en büyük kötülüktür (Mackie, 1990: 27). Peki, şu halde, Augustine'in düşüncesinde, savaşların, taciz ve tecavüzlerin yeri nedir? Augustine açısından her ne kadar kötülük bîzâtihi bir varlığa sahip olmasa da, bir takım fiiller, özgür iradeye sahip varlıkların sahip oldukları bu iradeyi yanlış yönde kullanmasının sonucudur. (Hick, 1993: 62).

Kötülüğün bizâtihî bir varlığa sahip olup olmadığı ve Tanrı'nın adaleti ile uzlaşıp uzlaşmadığı sorununun İslam düşüncesinde de tartışıldığını ve bir takım çözüm önerileri sunulduğunu görmekteyiz. Yeni Platoncu gelenek içerisinde yer alan İbn Sînâ bizâtihî şer olmadığını, (İbn Sînâ, 1992: 144-45; İbn Sînâ, 2004: 162) kötü denilen şeyin, o şeydeki kemalin/yetkinliğin eksikliği olarak yorumlanması gerektiğine dikkat çeker (İbn Sînâ, 2004: 51). Bundan dolayı kötü/şer olarak idrak ettiğimiz şey, bizâtihî şer değil, onlardaki kemalin yokluğudur (İbn Sînâ, 1992: 145). Gazâlî de alemde müşahede edilen şeylerin bir düzen içerisinde olduğuna ve bu tertibin aksi olsaydı, nizamın bozulacağına dikkat çeker (Gazâlî, 1983: 200-201) ve bundan daha iyisinin mümkün olmadığı (*leyse fi'l imkân*) sonucuna ulaşır. Eğer daha mükemmeli olsaydı ve Tanrı onu yaratmasaydı, söz konusu durum O'nun adaletine aykırı olurdu (Gazâlî, 2005: 1618). Varlıklar en güzel ve en kâmil şekilde yaratılmış olsa da, yine de çirkin/kötü addedilen şeylerin var olduğu bir gerçektir. Bunların var oluş amacı ise onların karşıtı olan güzel ve iyinin bilinmesidir. Söz gelimi fakirlik, kötü bir şey olarak değerlendirilse de, zenginliğin bilinmesi için gereklidir (Gazâlî, 1970: 730-31). Gazâlî açısından kötü denilen şeyler iyinin ve güzelin bilinmesine katkı sağladığı gibi, daha büyük iyilikler için de vesile olabilir. Söz gelimi hasta çocuğundan kan alan babayı gören cahil bir kimse, babanın merhamet sahibi olmadığını düşünerek ona zulmettiği sonuncuna ulaşabilir. Kan alınmaması durumunda, çocuğun daha büyük acılar çekeceğini bilen akıl sahibi kimse ise, söz konusu fiilin, babanın çocuğuna duyduğu şefkati dolayısıyla olduğunu anlar ve bu fiilin kötü değil, bilakis hayır olduğu neticesine ulaşır. Bundan dolayı şer gibi görülen her şeyde bir hayrın gizli olduğu bilinmelidir. Eğer bu şer ortadan kalkarsa, onda tazammun edilen hayır da ortadan kalkmış olacaktır. Dolayısıyla kötülük/şer, zâtından dolayı değil, kendisinde mündemiç olan iyilikten dolayı irade edilir (Gazâlî, 1983: 131-33). Görüldüğü gibi Gazâlî açısından, kötülüğün bizâtihî bir gerçekliği yoktur ve kötü dediğimiz şeyler gayemize uygun olup olmama, yaşadığımız toplumdan tevarüs ettiğimiz gele-

nek/görenek ve vehmimizin ulaştığı genellemelerden başkası değildir (Gazâlî, 1962: 166-68). Benzer şekilde İbn Rüşd de, kötülüğün varlığını, iyiliğin bilinmesi için gerekli görmekte ve dualistlerin iddia ettiği gibi kötülüğün ontolojik bir gerçekliğe sahip olmadığını vurgulamaktadır. Söz gelimi ateş, her ne kadar olumsuz sonuçlara yol açsa da, onun bizâtihî kötü olduğunu söyleyemeyiz. Zira kötü olarak değerlendirilen bu tarz fiiller ateşe arızî şekilde ilişen şeylerdir (İbn Rüşd, 2004: 261).

Ortaçağ Hıristiyan düşünürlerinden felsefî çizgi bakımından Aristocu gelenek içerisinde değerlendirilen Thomas ise kötülük hususunda, Yeni Platoncu çizgide yer alan Augustine ve İbn Sînâ'y takip eder ve tecrübe edilen kötülüğün bizâtihî bir varlığa sahip olmadığını düşünür. Kötülük sadece iyiliğin eksikliğidir (Davies, 1993). Bir şey, zâtına has olan şeye ne kadar sahipse o kadar iyi, o şeyden ne kadar mahrumsa o kadar kötüdür. Söz gelimi insan ruh ve bedenden oluşan bir varlıktır. Şayet onu oluşturan şeylerden birinden yoksun olursa, bu durum kötülük olacaktır (Aquino'lu Thomas, 1952: 695). Varlık iyiliktir; yokluk ise en büyük kötülüktür (Aquino'lu Thomas, 2001: 68). Davies'in de belirttiği gibi Thomas'a göre kötülük, Tanrı'nın yarattığı şeylerde değil, yaratmadığı şeylerdedir (Davies, 1993: 89).

Thomas'ın sisteminde kötü denilen şeylerin bizatihî bir gerçekliği yoktur ve onlar iyiliğin bilinmesi için bir vesiledir. Nasıl ki aydınlık, karanlık vesilesiyle biliniyorsa, iyilik de kötülük vesilesiyle bilinir (Aquino'lu Thomas, 2012: 53-54). Thomas açısından kötülük, iyiliğin bilinmesine vesile olmasının yanı sıra, daha büyük iyilikler için vasıtadır. Şayet kötülüğün varlığına müsaade edilmeseydi, bunun neticesinde ortaya çıkacak olan daha büyük iyilikler engellenmiş olurdu. Dolayısıyla iyi ya da kötü dediğimiz her şey Tanrı'nın inayeti kapsamında gerçekleşmektedir (Aquino'lu Thomas, 1952: 130).

Görüldüğü gibi gerek İbn Sînâ ve Gazâlî gerekse İbn Rüşd ve Thomas, alemde müşahede edilen kötülüğün bizâtihî bir varlığının olmadığını ve Tanrı'nın kemal nitelikleri ile de tutarsızlık arz etmediği düşüncesindedir. Bununla birlikte onlar, kötülüğün bizâtihî anlamda varlığını yadsısa da, Tanrı'nın kötülüğe müsaade etmesinin haklı gerekçelerinin olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Nitekim onlara göre, kötülüğün varlığı iyiliğin bilinmesi için ve daha büyük iyiliklere vesile olması bakımından gereklidir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu düşünürlerin bu çabası, bir teodise denemesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim ismi zikredilen düşünürlerin hepsi 'kötülük var mıdır? sorusuna iyiliğin eksikliği olarak cevap verdikten sonra 'kötülük niçin vardır? sorusunu ele almakta ve kötülüğün daha büyük iyiliklere vesile olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Dolayısıyla onlara göre, var olduğunu düşündüğümüz kötülük, Tanrı'nın adalet ve iyilik gibi zâti nitelikleriyle tutarsızlık arz etmez ve O'nun varlığı aleyhinde bir delil de teşkil etmez.

Ortaçağ'da Gazâlî'de ifadesini bulan ve bu alemin mümkün alemlerin en iyisi olduğu ilkesini temele alan teodisenin bir benzerinin Modern dönemde Leibniz tarafından savunulduğunu görmekteyiz. Ona göre, bu dünya mümkün dünyaların en iyisidir (Peterson, 1998: 92). Tanrı'nın iyiliği ve kudreti, diğer bütün alternatifler arasından, iyilik ve kötülüğün en uygun dengesini içeren bu dünyayı yaratmayı seçmiştir. Dolayısıyla alemde tecrübe edilen kötülükler bu alemin en iyi mümkün alem olmasına katkıda bulunmaktadır. Alemde

cereyan eden her şey uyum içerisindedir ve O'nun adalet ve iyilik niteliğinin bu alemdeki tezahürüdür (Leibniz, 1946: 49-50). Bu alem olgular açısından zengin ve özellikleri çok güzel geometrik bir çizgi gibidir (Leibniz, 1999: 79) ve tecrübe edilen kötülük yaratılmış varlıkların sınırlılığından kaynaklandığı için ontolojik bir gerçekliğe sahip değildir (Werner, 2000: 30-31). Her ne kadar Leibniz, bu alemin mümkün alemlerin en iyisi olduğunu söylese de Hume bu iddianın paradoksal olduğuna dikkat çeker. Ona göre alemde gereğinden fazla kötülük vardır ve bu kadar kötülük barındıran bir dünyanın, mümkün dünyaların en iyisi olduğunu iddia etmek saçmalıktır (Hume, 1995: 203).

Kanaatimizce, hem Gazâlî'nin hem de Leibniz'in iddiasının temelinde, 'Tanrı' kavramının tanımı yer almaktadır. Her ikisi de Tanrı'nın kâmil olduğunu, dolayısıyla kâmil olan bir varlıktan sadır olan fiilin de mükemmel olması gerektiğini temele alarak, O'nun eseri olan bu alemin mümkün alemlerin en iyisi olduğu sonucuna ulaşmaktadırlar. Hume'un eleştirisinin hareket noktası ise tecrübedir. Hume, yaşadığımız dünyadaki olgu ve olaylardan hareketle bu alemin mümkün alemlerin en iyisi olmadığı sonucuna ulaşılırken, Gazâlî ve Lebiniz, 'Tanrı' kavramının içerim ve uzantılarından hareketle bu alemin mümkün alemlerin en iyisi olduğu neticesine ulaşıyor gibidir. Görüldüğü gibi hareket noktalarındaki farklılık, düşünürlerin farklı sonuçlara ulaşmasına neden olmaktadır.

Her ne kadar kötülüğün varlığı iyiliğin bilinmesi için ve daha büyük iyiliklere vesile olması için gerekli görülse de çağdaş düşünürlerden Mackie, 'kötülük, iyiliğin bilinmesi içindir' tarzındaki iddianın, kötülüğün neden var olduğu sorusuna bir cevap olabileceğini, ama bu düşüncenin mutlak ilim, kudret ve iyilik sahibi bir Tanrı'nın kötülüğe niçin müsaade ettiği sorusuna cevap teşkil edemeyeceğini belirtir. Dolayısıyla söz konusu çözüm yolu, kötülükten hareketle ortaya atılan bütün sorunları çözecek güçte değildir (Mackie, 1990: 28). Bunun yanı sıra Mackie, kötülüğün, daha büyük iyiliklerin gerçekleşmesi için gerekli olduğu şeklindeki çözüm önerisinin de, Tanrı'nın kudretini sınırlandıracağı kanaatindedir. Eğer bir teist, kötülüğü, daha büyük bir iyilik için zorunlu bir neden olarak görürse, bu durum onun, Tanrı'nın mutlak kudretini yadsıması anlamına gelecektir (Mackie, 1990: 30).

Kötülük sorununun kanıtsal yönüne çözüm üretmeye çalışan diğer bir öneri de John Hick tarafından savunulan ve var olan kötülüğün insanın kişilik gelişimine katkıda bulunduğunu temele alan kişilik geliştirme (*soul-making*) teodisesidir. Söz konusu çözüm önerisi her ne kadar çağdaş dönemde Hick tarafından gündeme getirilmiş olsa da, bu önerinin Irenaeus'a (ö. 202) kadar geri götürülmesi mümkündür. Irenaeus açısından kötülük, insanın ahlakî mükemmelleşmesine katkıda bulunan bir unsurdur (Hick, 1993: 214-15). Bunu temele alan Hick de mevcut kötülüğün insanın kişiliğinin gelişmesine katkı sağladığını düşünmekte ve kişilik geliştirme denilen bir teodise denemesinde bulunmaktadır. Peki, Hick'in iddia ettiği gibi ahlakî gelişim için kötülük gerekli midir? E. Madden ve P. Hare'a göre, her ne kadar kötülük kişilik gelişimine katkıda bulunsa da, mevcut kötülüğün sadece bir kısmını açıklayabilir. Alemde gereğinden fazla kötülük vardır söz konusu teodise, kötülüğün haklı gerekçelerini ortaya koyma hususunda yetersizdir. Söz gelimi bu anlayış, her ne kadar kişilik gelişimine katkı sağlasa da, kötülüğün neden olduğu ruhsal çöküntüyü açıklama da yetersizdir (Yaran, 1997: 106).

SONUÇ

Görüldüğü gibi kanıtsal soruna karşı geliştirilen argümanlar teodise olarak isimlendirilmekte ve Tanrı'nın sahip olduğu bir takım zâti niteliklerle O'nun, kötülüğe müsaade etmesinin haklı gerekçelerinin

olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Augustine, İbn Sînâ, Gazâlî ve Thomas gibi teist düşünürler Yeni-Platoncu geleneğin devamı niteliğinde, kötülüğün bizâtihî bir varlığa sahip olmadığını düşünmüşler ve onu iyiliğin eksikliği olarak değerlendirmişlerdir. Buradan hareketle onlar, kötülüğün Tanrı'nın mutlak kudretine ve iyiliğine halel getirecek bir unsur olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Her ne kadar Hume ve Mackie, kötülüğü iyiliğin eksikliği olarak değerlendirmenin saçmalık olduğunu ifade etse de, kanaatimizce ismini zikrettiğimiz düşünürlerin temel endişesi, kötülüğe düalistlerin anladığı şekilde bir statü verme kaygısıdır. Şayet kötülüğün bizâtihî gerçekliğe sahip olduğu kabul edilirse, bu durum Tanrı'nın mutlak kudreti ve zâti iyiliğine aykırı olacaktır. Bilindiği gibi teistik gelenekte ister iyi ister kötü olsun, var olan her şey, her şeyi bilen, her şeye kadir ve mutlak iyi bir Tanrı'nın fiilinin neticesidir. Söz konusu teist düşünürler açısından aslında bir şeyin var olması iyiliktir. Zira o şeyin var olmasının nedeni nihai noktada Tanrı'nın o şeye varlık verme fiilidir/iradesidir. Eğer Tanrı bir şeye varlık verdiyse, ya da o şeyin var olmasına müsaade ettiyse, o şey insanlar nezdinde kötü olarak değerlendirilse de iyidir; çünkü varlık vasfını kazanmıştır ve var olmak iyiliktir. Dolayısıyla kötü olarak değerlendirilen şeyler özünde iyidir ve bunlar Tanrı'nın varlığı aleyhinde bir delil de teşkil etmez. Daha önce de belirttiğimiz gibi her ne kadar mevcut kötülük Tanrı'nın zâti sıfatlarıyla tenakuz ediyor görünse de, O'nun varlığı aleyhinde kesin nitelikte bir delile zemin teşkil etme hususunda yetersizdir. Kanaatimizce kötülükten hareketle Tanrı'nın kudretinin sınırlı olduğuna ilişkin geliştirilen bir argüman daha güçlü olabilir; fakat kötülüğe dayanan bir delilin Tanrı'nın varlığı aleyhinde güçlü bir kanıt oluşturduğu söylenemez.

Şunu da belirtmeliyiz ki, teodise ekseninde sunulan çözüm önerileri yeterli haklı çıkarıma sahip olsaydı, kötülük sorunu teizm için bir problem olmaktan çıkardı. Kötülüğün varlığı için Tanrı'nın haklı nedenleri olduğunu iddia etmek, kanaatimizce sorunu daha da karmaşık hale getirmektedir. Zira çözüm önerileri, insan aklının ürünüdür. İnsanın bilişsel kapasitesi ise sınırlıdır. Tanrı'nın bilişsel sınırlarımızın ötesinde bir varlık olması, O'nun hakkında elde edeceğimiz bilginin de sınırlı düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Kötülüğün varlığına dair Tanrı'nın haklı gerekçelerinin olduğunu iddia edebiliriz; fakat bu gerekçelerin ne olduğunu kesin olarak bilemeyiz. Bu bağlamda salt akıl yoluyla oluşturduğumuz delil/teodise de varsayımdan öte bir şey olmayacaktır. Söz konusu varsayımlarımızı makul argümanlarla desteklemek mümkündür; fakat ortaya koyduğumuz delilin sonucunun mutlak ve bağlayıcı olduğunu ve soruna kesin bir çözüm ürettiğini söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla teodisenin imkânına dair ortaya çıkan epistemolojik sorunlar, Tanrı ve kötülük arasındaki uyuşmazlığı çözdüğünü iddia eden teodisenin önündeki büyük bir engel gibi durmaktadır.

KAYNAKÇA

Akdağ, Ö. (2006), Kötülük Problemi ve Özgür İrade Savunması. Ankara: Ankara Üni. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

AQUİNO'LU THOMAS, (1952). Summa Theologica. (İng. Çev. Fathers of the English Dominican Province). London: Encyclopedia Britannica.

_____, (2001). Summa Contra Gentiles. (İng. Çev. Vernon J. Bourke). Notre Dame: Notre Dame Uni. Press.

_____, (2012). The Power of God. (Çev. Richard Regan). New York: Oxford Uni. Press.

Aydın, M.S., (1994). Tanrı-Ahlak İlişkisi. Ankara: TDV Yayınları.

Cevizci, A., (2002). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Davies, B., (1993). The Thought of Thomas Aquinas. New York: Clarendon Press.

Gazâlî, (1962). el-İktisâd fi'l-İtikâd. (Tah. İbrahim Agah Çubukçu ve Hüseyin Atay). Ankara: AÜİF Yayınları.

_____, (1970). Kimya-yı Saâdet. (Çev. A Faruk Meyan). İstanbul: Bedir Yayınları.

_____, (1983). İlahî Ahlak. (Çev. Yaman Arıkan). İstanbul: Elif Ofset.

_____, (2005). İhyâ-u Ulûmi'd-dîn. (Tah. Zeynud-Dîn Ebi'l Fadl Irakî). Beyrut: Dâr-u İbn Hazm.

Hasker, W., Peterson, M., (1997). Reason and Religious Belief: An Introduction to Philosophy of Religion. New York: Oxford Uni. Press.

Hick, J., (1993). Evil and the God of Love. London: Macmillan Press.

Hume, D. (1995). Din Üstüne. (Çev. Mete Tuncay). Ankara: İmge Yayınları.

Ibn Rüşd, "el-Keşf an-Minhâci'l-Edille" Felsefe-Din İlişkileri. (Çev. Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.

İbn Sînâ, (1992). en-Necât. (Tah. Abdurrahman Umeyr). Beyrut: Dârul-Cîl.

_____, (2004). Metafizik, I, II. (Çev. Ekrem Demirli, Ömer Türker). İstanbul: Litera Yayınları.

_____, (2013). Dânişnâme-i Alâî: Alâî Hikmet Kitabı. (Çev. Murat Demirkol). İstanbul: TYEKB.

Leibniz, G. W., (1946). Teodise Denemeleri. (Çev. Hüseyin Batu). İstanbul: M.E.B. Yayınları.

_____, G. W., (1999). Metafizik Üzerine Konuşma. (Çev. Afşar Timuçin). Ankara: Çağdaş Matbaacılık.

_____, G. W., (2007). Theodicy. (İng. çev. E.M. Huggard). Biblobazaar.

McCloskey, H. J., (1964). "God and Evil", God and Evil. (Ed. Nelson Pike). New Jersey: Prentice-Hall.

Peterson, M., (1998). God and Evil: An Introduction to the Issues. Colorado: Westview Press

Plantinga, A., (1989). The Nature of Necessity. New York: Clarendon Press.

Rowe, W. L., (1990) "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism", The Problem of Evil. (Ed. Marilyn M. Adams ve Robert M. Adams) New York: Oxford Uni. Press.

Werner, C., (2000). Kötülük Problemi. (Çev. Sedat Umran). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yaran, C. S., (1997). Kötülük ve Theodise. Ankara: Vadi Yayınları.